

Лекція № 8

Природне і спеціально створене розвивальне середовище сенсорного розвитку дітей дошкільного віку

Природа – один з компонентів середовища існування людини, – це увесь матеріально-енергетичний та інформаційний прояв її.

Існує чотири групи основних функцій, які стосовно людини виконує природна сфера:

- 1) фізіологічна – підтримує життя людини як біологічного виду;
- 2) соціальна – забезпечує формування людини у соціумі;
- 3) економічна – визначає діяльність економічних умов існування людини;
- 4) екологічна – формує, регулює і підтримує стан екосистеми, в якій відбувається життєдіяльність людини.

Зазначимо, що основним об'єктом вивчення життєдіяльності є зв'язки у системі «людина – життєве середовище», де у центрі уваги перебуває людина як самоціль розвитку суспільства, а тим паче дитина, яка розвивається. При цьому життєвим середовищем дитини стає розвивальне середовище, яке для дитини раннього віку складається з компонентів природного та соціального. У природному середовищі діти опановують земний ґрунт, повітря, водоймища, рослини, тварини, сонце, місяць, зорі, планети звірі, птахи, риби, мікроорганізми; знайомляться з полями, лісами, горами, ріками, озерами, морями, океанами, континентами тощо).

Психолого-педагогічні дослідження вітчизняних вчених (Л. Артемова, Н. Бойченко, Г. Григоренко, К. Щербакова та ін.) свідчать про формування важливих новоутворень у грі – провідній дитячій діяльності. Тому не випадково грамотне педагогічне керівництво ігровою діяльністю є однією з умов повноцінного розвитку дошкільника. Реалізація цієї умови потребує і правильної організації предметно-ігрового середовища, за допомогою якого педагог створює для дитини зону найближчого психічного розвитку, що підвищує ефективність сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Розвивальне предметне середовище – це сукупність умов, які забезпечують всебічний розвиток дитини; це система матеріальних об'єктів їхньої діяльності.

Створення в дошкільному закладі повноцінного розвивального предметно – ігрового середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на усі аспекти її розвитку.

Предметно-ігрове середовище буде розвивальним за умов, якщо розширює, поглиблює уявлення дошкільників про особливості людського житла та найважливіші для людського буття споруди соціального призначення і транспорт. Удосконалення вміння дитини використовувати за призначенням предмети та знаряддя, вправляє в умінні самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватись правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір; орієнтуватися в творах мистецтва (образотворчого, музичного, театрального, літературного), допомагати опановувати мову цих видів мистецтва, передавати художній образ різними мистецькими засобами, стимулювати до творчості.

У створенні розвивального предметно-ігрового середовища важливу роль відіграє характер розміщення ігрового обладнання в приміщенні, яке повинно забезпечити дитині вільний доступ до іграшок. Предметно-ігрове середовище передбачає: підбір і розміщення іграшок (деталізованих та умовних), ігрових модулів, макетів, предметів – замісників, різних атрибутів з урахуванням особливостей розвитку ігрової діяльності в різні вікові періоди дошкільного дитинства та формування у дітей тих чи інших дій з цими ігровими матеріалами.

Організація розвивального середовища для дітей раннього віку має свою специфіку, зумовлену, насамперед, особливостями психології малюків. Як відомо, вони непосидючі, швидко змінюють один вид діяльності на інший, у них переважає «схоплювальне» сприйняття (тобто поспішають «ухопити» якомога більше інформації). Вони надзвичайно спостережливі, чутливі та сприйнятливі, у них яскраво виражена потреба в русі, а пізніше в активних діях, що спостерігається вже на першому році життя. На п'ятому місяці життя малюк починає діяти з предметами. Потреба в таких діях різко зростає на другому році життя, коли дитина починає ходити і навчається виконувати складніші дії з

предметами.

Дворічні діти охоплені бажанням діяти. Дитина розглядає і обмацує всі предмети, що потрапляють до рук, розбирає їх на частини, робить спробу скласти з окремих частин щось нове, розв'язати нескладні практичні завдання. Початок розвитку мислення залежить від руки. У процесі діяльності м'язи рук виконують три головні функції: органів руху, органів пізнання, акумулятор енергії (і для самих м'язів, і для інших органів). Якщо дитина обмацує якийсь предмет, її м'язи та шкіра рук у цей час учать мозок й очі бачити, розрізняти, запам'ятовувати.

В основі чинних програм лежить принцип комплексного підходу та вільного центрування, запропоновані відомим психологом В. Петровським. Передбачається створення в дошкільному закладі – як у груповій кімнаті, так і на майданчику – функціональних осередків (куточків, центрів), в яких розміщені матеріали для стимуляції розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів та здібностей. Обладнання має бути розраховане насамперед на практичну діяльність, пов'язану з побутом, щоб поступово готувати малюка до життя, а також сприяти його фізичному та психічному розвитку.

Для створення такого середовища вихователі мають знати функціональні можливості ігрового матеріалу, вміти формувати ігротеку групи, розподіляти її на осередки (центри, куточки). Варто також подбати про відповідність іграшок вікові дітей, характеру їхньої діяльності, про правильне комплектування ігрових наборів.

Основні вимоги до обладнання ігрових осередків (куточків, центрів):

- усі іграшки, матеріали, атрибути, предмети – замінники об'єднуються за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно – ігрової діяльності дітей (сюжетно-відображувальної, будівельної, рухливої тощо);
- більшість дидактичних матеріалів, іграшок та картинок мають бути поліфункціональними, тобто використовуватися по-різному, залежно від мети діяльності;
- усі іграшки, незалежно від їхньої класифікаційної приналежності, групуються так, щоб вони відповідали за розмірами одна одній, зростові дітей і стаціонарному предметному оточенню, в якому малята зазвичай граються;

- середовище має містити як відомі дитині компоненти, так і нові, незнайомі, які забезпечують її пізнавальний розвиток. Поповнюючи обладнання в куточку, вихователь має дотримуватися принципу ускладнення, тобто вносити в групу іграшки та ігри згідно з вимогами програми та тими знаннями, яких діти набувають на заняттях та в повсякденному житті. Кожну нову іграшку слід обов'язково обіграти, зробити дітям сюрприз;
- рівень інформативності середовища досягається урізноманітненням тематики (від приготування їжі для ляльки до її лікування тощо);
- предметно-ігрове середовище має бути динамічним та мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також щоб забезпечувати їм свободу дій. Усе обладнання має постійно поновлюватися, видозмінюватися і легко переноситися з одного центру на інший.

Одна з основних умов створення в дошкільних закладах будь-якого типу розвивального довкілля для дітей раннього віку є опора на особистісно орієнтовану модель взаємодії між педагогом і дітьми. Це означає, що:

- пріоритетною метою виховання є формування гармонійної і всебічно розвиненої особистості;
- завдання педагога полягає у забезпеченні інтересів дитини у задоволенні її природних нахилів та потреб;
- дорослий у своїй педагогічній діяльності керується положенням: «Не поруч, не над, а разом».

Для реалізації цієї моделі у середовищі, що оточує найменших відвідувачів дитячого садка, слід створити умови для повноцінного інтелектуального, морального та естетичного розвитку особистості, її гуманізації.

Визначимо основні принципи облаштування розвивального довкілля для дітей раннього віку в дошкільних закладах:

- принцип взаємодії;
- принцип активності, самостійності й творчості;
- принцип динамічності;
- принцип вільного центрування;
- принцип емоційного комфорту;
- принцип естетичності в добиранні матеріалів та атрибутів;

- принцип зв'язку з реальним життям;
- принцип урахування вікових особливостей дітей.

Принцип урахування вікових особливостей дітей полягає в тому, що добирання матеріалів і розміщення їх у куточках розвивального середовища здійснюється залежно від віку вихованців. Дії з іграшками – перші практичні дії малюка, вони задовольняють і стимулюють його потреби у рухах, у роботі аналізаторів. Але організм дитини розвивається поступово, тож і її іграшки мають «розвиватися» так сам поступово.

Отже, враховуючи принципи організації розвивального простору, вимоги до організації предметно-розвивального середовища в дошкільних групах та вимоги до обладнання ігрових осередків, а також складові розвивального простору за базовою програмою у групових приміщеннях дошкільного закладу можна створити такі спеціальні осередки. Враховуючи вплив сенсорного виховання на дітей раннього віку та вирішуючи поставленні перед педагогами дитячого садка завдання щодо насичення предметно-розвивального середовища у групах раннього віку, до кожного спеціального осередку добираються та виготовляються посібники для досконалого оволодіння дітьми раннього віку сенсомоторними навичками. Педагогічні працівники дошкільного навчального закладу самостійно вибирають кількість осередків, їх розташування та наповнення.

1. Природознавчий осередок.

2. Осередок дитячого експериментування

3. Осередок ігрової діяльності .

4. Осередок сенсорної діяльності «Вправні пальчики». Саме тут зібрані найрізноманітніші матеріали, спрямовані на розвиток сенсорних відчуттів у дітей раннього віку.

- Сенсорна стінка, яка включає в себе набірне полотно, дошку для малювання крейдою, шнури для шнурування гудзиків, стрічки різної ширини та довжини, дзвіночки, брязкальця, дротинки для плетіння, внизу кишеньки з різноманітним начинням: кольорова крейда, трафарети різної форми, різнокольорові гудзики та палички, шумові коробочки «кіндер – сюрпризи», тканинні квіти з елементами застібання, площинні предмети для шнурівки (сукні, чобітки тощо).

- Сенсорний стіл, мета використання якого вчити групувати предмети за кольором, формою, порівнювати різні ознаки предметів, вчити застібати гудзики, кнопки, «змійки», гачки, протягувати тасьму в отвір, порівнювати площинну та об'ємну форми.
- Сенсорний столик з ємкостями, наповненими різними сипучими матеріалами та резервуаром для води.
- Сенсорний столик шестигранної форми, пофарбований у основні кольори з накладними геометричними фігурами для дотикових та зорових вражень малюків.
- Сенсорні ширми «Підбери кришечку».
- Сенсорні дошки для маніпулювання застібками, приколками, шпінгалетами, клямочками, блискавками, мочалками.
- Сенсорні ряди з розміщеними предметами для шнурування, маніпулюванням прищіпками, гудзиками.
- Сенсорна лялька «Наталочка – навчалочка», «Черепашка», «Сонечко», цікаві доріжки.